

tenkide uğrayanlarla birlikte 11.053 za-yıf ve metrûk râviyi ihtiva eden bu dört ciltlik eser İbn Adî'nin *el-Kâmil*'inin öze-tinden ibarettir (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, Kahire 1382/1963).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hacer, *Şerhu Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Muhammed Gıyâs es-Sabbâğ), Dimaşk, ts. (Mek-tebü'l-Gazzâlî), s. 82; Sehâvî, *Fetḥu'l-muğîs*, I, 96-101; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, s. 105; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1985, s. 221, 467; Subhî es-Sâlih, *ʿUlûmü'l-ḥadîş ve muş-talaḥuh*, Dimaşk 1963, s. 165, 206; Ömer b. Fel-lâte, *el-Vazʿ fi'l-ḥadîş*, Dimaşk 1401/1981, III, 383-444.

AHMED MUHAMMED NÛR SEYF

DUÂĞÜ

(دعاگو)

Osmanlı devlet teşkilâtında ve tarikat hiyerarşisinde bir unvan.

"Dua eden, duacı" anlamındaki bu terim Osmanlılar'da saray, merkez ve es-naf teşkilâtlarında dua ile ilgili görevle-ri yerine getirenler için kullanılan resmî bir unvan niteliği kazanmıştır. Bazı ka-yıtlarda *duacı*, *duahan* şeklinde de ad-landırılan bu görevliler günlük mesainin başlaması sırasında, belirli merasim ve şenliklerde duruma ve zamana uygun dualar okurlardı. Ayrıca tekke ve zâvi-yelerde zikrin veya âyinin sonunda dua etme veya ettirme ile görevli kişiler hak-kında da aynı tabirler kullanılmıştır. Dua-hanlık aynı zamanda tarikat hiyerarşis-inde de bir üst makamı ifade etmek-tedir. Nitekim Mevlevîlik'te duacı (duâ-gû) dedelerinin diğer dedegân arasında önemli bir yeri olduğu gibi âyin esnasın-da da önemli vazifeleri vardı. Mevlevî gül-bangi denilen dua bunlar tarafından ya-pılırdı.

Merasimle icra edilen dualar yanında zamanla devletin bekası için hayır temen-nisinde bulunanlara ücret karşılığı sem-bolik bir görev verilmesi şekli ortaya çıkmış ve bu amaçla ayrılan tahsisat "duâ-gûluk ciheti" olarak adlandırılmıştır. Cihet tevcihleriyle ilgili beratların sonun-daki, "Devâm-ı devletim ed'îyesine mü-lâzemet edeler" cümlesi bu sembolik gö-revi ifade etmektedir.

Osmanlılar'da duâgûluk görevinin en yaygın şekilde kullanıldığı alan vakıflar-dır. Vakıflarda sıkça rastlanan cihetler-den biri olan duâgûluğun ne zaman or-taya çıktığı kesin olarak bilinmemekte-dir. XV. yüzyıl ortalarına ait Fâtih vakfi-yesinde ve 895 (1489-90) tarihli Fâtih

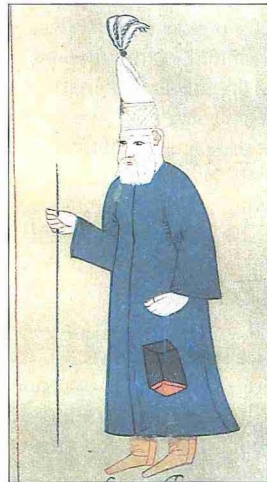
Külliyesi muhasebe defterinde, ayrıca bundan bir asır sonrasına ait Süleyma-niye vakfiyesi ve Süleymaniye Külliyesi muhasebe defterinde dua ile ilgili her-hangi bir görev bulunmamaktadır. An-cak *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde (s. 49), 949 (1542) tarihli Şahbola Ha-tun vakfiyesinde çeşitli görevler arasın-da bir duahan cihetinin bulunması XVI. yüzyılda bu görev şeklinin bilindiğini, an-cak nâdir olarak tahsis edildiğini göster-mektedir.

Vakfiyelerde özellikle ilim ve tarikat mensuplarına ayrılan duâgûluk vazife-leri, onları maddî bakımdan destekle-mek gibi bir anlayıştan kaynaklanmak-tadır. Fakat zamanla bu uygulama yay-gınlık kazanıp suistimale açık hale gel-di. Özellikle XVI. yüzyılın sonlarından iti-baren bu vazife tahsisatında büyük bir artış oldu; vakıflardan, mukâtaa ve güm-rüklerden ayrılan duâgû tahsisleri bü-yük miktarlara ulaştı. Saray çevresinden himaye görenlere, saray veya devlet ri-câliyle yakınlık kurmayı başaranlara du-âgûluk görevleri tahsis edilmeye başlan-dı. Bu arada gazi ve mücahidlerin kılıç hakkı olup askeri teşvik için tahsis edi-len gelir kaynakları da duâgûluk adı al-tında bazı tarikat mensupları ve din adamlarına verildi. Bu uygulama ilk de-fa III. Murad zamanında (1574-1595) yay-gınlık kazandı. Sultan Murad, kerâmeti-ne inandığı Şeyh Şucâ'a ve diğer bazı şeyhlere vakıflardan, gümrük gelirlerin-den ve mîrî mallarından çok büyük mik-tarlara ulaşan duâgûluk ücretleri tahsis etti. Bu uygulamayı ıslah için XVII. yüz-yılın başlarından itibaren bazı çalışma-lar yapıldı. Derviş Paşa (ö. 1606) sadâre-ti döneminde duâgû tahsislerinin bir kıs-mını keserek hazineye gelir kaydettiyse de eski uygulama devam etti. Nitekim

stratejik bir konuma sahip olan Bozca-ada'yı korumakla görevli askerlerin üc-retleri ocaklık şeklinde o bölgedeki tuz-lalardan temin edilmekteyken daha son-ra bu gelirler tarikat erbabına duâgû-luk olarak verilmiş, bu durum muhafız-ların dağılmasına yol açtığından adanın güvenliğini tehlikeye düşürmüştü. Aynı şekilde Kıbrıs adasında askere ait bazı timar ve zeâmetler de padişah emriyle tahrir defterindeki kayıtlarda değişiklik yapılarak Şeyh Sâlim'e tahsis edilmişti. Köprülü Mehmed Paşa sadârete gelince bu gibi tahsisatları azaltırken Şeyh Sâ-lim'in timar, gümrük ve vakıftan aldığı günlük 1000 akçelik duâgû ücretinin ya-rısını kesmiş, buna karşı çıkan Şeyh Sâ-lim'i de öldürtmüştü. II. Süleyman dö-neminde de (1687-1691) malî sıkıntı yü-zünden hazineye yeni kaynaklar arandı-ğı sırada duâgû ücretlerinden kısıntı ya-pılma yoluna gidilmiştir.

Duâgûluk tahsisatını alacaklarda ara-nan şartlar arasında dürüstlük ve iyi ah-lâk başta geliyordu. Bu şartlara aykırı davrananların tahsisatı derhal kesilir-di (BA, MD, nr. 43, s. 121/221). Duâgû ücretleri Haremeyn muhasebesi, Ana-dolu muhasebesi gibi maliyenin değişik kalemleri tarafından karşılanmaktaydı. 1784 yılına ait Hazîne-i Âmire giderleri arasında "mütেকâidîn, duâgûyân ve hüddâmân"a ödenen ücretlerin 815.505 ku-ruş tuttuğu, bunun hazinenin toplam gi-derleri içerisindeki nisbetinin % 4,38 olduğu dikkati çekmektedir.

Duâgûlukla ilgili problemler uzun müd-det devam etmiş ve birçok yolsuzluk or-taya çıkmıştır. Zaman zaman çıkarılan fermanlarla bu meselelere çözüm geti-rilmek istenmiştir. XX. yüzyıl başlarında bu konuda birkaç kanun çıkarılmıştır. 24 Rebîülevvel 1329 (25 Mart 1911) tarihli "Duâgû fodalularının sûret-i imhâsı" hak-kındaki altı maddelik kanunda, şartları-na riayet edilen vakıfların dışındaki du-âgû fodula*ları, bedelleri Evkaf Nezâ-reti tarafından ödenerek kaldırılmıştır. Geçim imkânlarından tamamen mahrum olan kör, yatalak, felçli ve kimsesiz ka-dınlara bedellerinin ödenmesi sürecektir, ancak vefatları halinde kendileri gibi özür-lü olmadıkça evlâtlarına ödeme ya-pılmayacaktır. Kaldırılan duâgû fodalula-rına ödenecek olan 36.000 Osmanlı lira-sı 1326-1327 (1908-1909) yılları bütçe-sinden karşılanacaktı (*Düstur*, İkinci ter-tip, III, 254-255). 19 Rebîülâhîr 1329 (19 Nisan 1911) tarihli diğer bir kanunda ise Evkaf Nezâreti'nce verilmekte olan du-âgû vazifelerinin Rûmî 1327 (1911) yılın-

Yeniçeri
duacısı
(Gastallan
Histori
Tahtureks)

DUÂĞÜ

dan itibaren kaldırılacağı, bunların bedelleri vakfiyelerde akçe olarak belirlendiğinden kaldırıldıkları tarihte her akçe için 20 kuruş bedel ödeneceği, ödenecek toplam duâğü bedeli olan 2.367.300 kuruşun borçlanma yoluyla sağlanacağı belirtilmekte, böylece bu uygulamaya son verilmektedir (a.g.e., III, 352). Osmanlı döneminde medrese talebeleri ve diğer ilimle uğraşanlara tahsis edilen duâğülük ücretlerinin bugün bazı ilim ve kültür vakıflarından öğrencilere karşılıksız verilen burslara tekabül ettiği söylenebilir.

Daha çok halk arasında kullanılan duahan tabiri, özellikle ramazan aylarında cami ve konaklarda hatim duası yapan ve buna uygun bazı dua kalıplarını ezberlemiş olan kişileri ifade etmektedir. Bunlarla ilgili çeşitli fıkra ve latifeler folklor edebiyatına aksetmiştir.

Bir esnaf kuruluşu olan fütüvvet ve lonca teşkilâtında da duacılık önemli bir görev olarak kabul edilmiştir. Esnafın âlim ve salih kişilerinin arasından kendilerince seçilen duacı, esnafa ait çeşitli törenlerin sonunda dua yapmakla görevli olduğu gibi açık çarşıların belirli yerleriyle kapalı çarşıların **dua kubbesi***-nin altında, özellikle her sabah dükkânlar açılırken dua etmekle de vazifelidir. Alışveriş, bütün esnafın katıldığı bu duadan sonra başlardı. Günümüzde de hatim, mevlid vb. çeşitli dinî toplantıların sonunda duayı yapan kişiye duahan denilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Lugatı, II, 741; TSMA, E. nr. 7473/2; BA, MD, nr. 43, s. 121/221; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, İstanbul 1327, II, 98-99; *Düstur*, İkinci tertip, İstanbul 1330, III, 254-255, 352; *Süleymaniye Vakfıyesi* (nşr. K. Edib Kürkçüoğlu), Ankara 1962, s. 8-11; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 93; Halil Can, "Mevlevî Âyini", *Hız. Mevlana ve Mevlevî Ayinleri*, İstanbul 1969, s. 25; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 49; Hüseyin Hatemi, *Medenî Hukuk Tüzel Kişileri*, İstanbul 1979, I, 347-349; Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985, s. 90, 100; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986, s. 95; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbiğinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s. 274 vd.; *Takvîm-i Vekâyî*, nr. 789 (5 Rebü'lâhîr 1329), nr. 808 (16 Rebü'lâhîr 1329); Ömer Lütfi Barkan, "Fatih Camii ve İmaretî Tesislerinin 1489-1490 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları", *İFM*, XXIII (1963), s. 311-312; 324-325; a.mlf., "Süleymaniye Camii ve İmaretî Tesislerine Ait Bir Muhasebe Bilançosu 993-994 (1585-1586)", *VD*, IX (1971), s. 134-135; Pakalın, I, 478, 479; Bekir Kütükoğlu, "Süleyman II", *İA*, XI, 160.

MEHMET İPŞİRLİ

DUAHAN

(bk. DUÂĞÜ).

DUBÂİ

(bk. DÜBEY).

DÜBEYT

(bk. RUBÂİ).

DUBROVNIK

Hırvatistan Cumhuriyeti'nin
Dalmaçya sahillerinde
tarihi bir liman şehri.

1365'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin himayesinde bulunan ve 1806'ya kadar aynı adı taşıyan küçük bir Slav cumhuriyetinin merkezi durumunda olan şehir, VIII. yüzyılda Avarlar'dan kaçan Mora'daki Epidauroslular tarafından kayalık bir ada üzerinde Ragusa (Rangia, Rausia, Raguzi) adıyla kuruldu. Etrafı kalın surlarla çevrilen ada, sonraları karaya bağlandığından bir yarımada döndü. Ragusa buraya yerleşen Slavlar'ın etkisiyle giderek Slavlaştı ve yeni bir ad aldı. Çevresindeki ormanlar sebebiyle Sırpça'da "ağaçlı" mânasına gelen "Dobrava"dan kaynaklanan Dobrovnik veya Dubrovnik diye anılmaya başlandı. Bu ikinci ad bazı Osmanlı kaynaklarında Venedik ile ilişkili sanılarak Dobrovenedik biçiminde kaydedilmiştir. Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriyye*'sinde burasını Dubrevunik, Dobrovnik şeklinde zikrettiği gibi şehre Raguz'a dendiğini de belirtir.

Dubrovnik uzun süre Bizans, Venedik, Macaristan gibi Adriyatik'te üstünlük kuran devletlerin hâkimiyeti altında kalmıştır. Şehir IX. yüzyılda Bizans'a bağlandı. Sicilya'ya hâkim olan Ağlebiler'e ait bir filo 867'de burasını kuşattı ve Dubrovnik on beş ay süren bu kuşatmadan Bizans donanmasının yardımı sayesinde kurtulabildi. X. yüzyıl sonlarında da Venedik'e bağlandı (998). 1204 paylaşmasında Venedik Bizans'ın Balkanlar'daki topraklarını ele geçince Dubrovnik üzerindeki hâkimiyeti daha da artarak 1358'e kadar sürdü. Fakat şehir Venedik'in gölgesinde ve izinde ticarî bir devlet halini aldı. 1282'de düzenlenen anayasa ile aristokrat bir cumhuriyet oluşturuldu ve buna Saint Blaise unvanı verildi.

Dubrovnik, coğrafi konumu sayesinde sadece Adriyatik ticaretinde değil Asya-Avrupa ticaretinde de önemli bir merkez olma özelliği kazandı. Şehir, Levante ticaretinde hâkim güç olan Venedik'ten Akdeniz'e ve Karadeniz'e giden ticaret gemilerinin kolaylıkla uğradıkları güvenli bir liman olduğu gibi İpek yolunun İstanbul-Edirne-Sofya-Niş üzerinden Adriyatik'e ulaşan uzantısının hem son hem de başlangıç noktalarından biri sayılıyordu. Buradan kalkan kervanlar Taşlıca'dan kuzeye yönelerek Avrupa içlerine kadar gidiyorlardı. Bu sebeple Dubrovnik, Asya ve Avrupa ürünlerinin taşındığı ve pazarlandığı önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti. Şehir, özellikle Adriyatik sahillerinin ürünü olan tuzun ve çeşitli yörelerden getirilen köklerin alınıp satıldığı bir pazar olarak tanınmaktadır. Gümüş ticaretiyle de yakından ilgilenen Raguzalılar Üsküp, Pirlpe, Prizren gibi Sırbistan'daki merkezlerden aldıkları gümüşten mâmul eşyaları doğuda pazarlıyorlardı. Venedik hâkimiyeti altındaki dönemde ticaretlerini canlı tutabilmek için yabancı malların ithali karşılığında cumhuriyete bir vergi vermeyi bile kabul etmişlerdi. Dubrovnik tüccarları Bizans İmparatorluğu topraklarına yayılıp Karadeniz'e çıktıkları gibi İskenderiye pazarına da girmişlerdi. Bu canlılık küçük cumhuriyetin küçümsenemeyecek bir ticaret filosuna sahip olmasına yol açtı. XVI. yüzyıl sonlarında 5000 kişinin çalıştığı 55.000 tonluluk bir ticaret filosu oluşan Dubrovnik'in ticaretten elde ettiği yıllık gelir 180-270.000 dukayı bulmuştu.

Dubrovnik Cumhuriyeti ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler Edirne'nin alınmasından hemen sonra başladı. Çanakkale Boğazı'nın ve Balkanlar'dan İstanbul'a giden karayolunun Türkler'in eline geçmesi üzerine cumhuriyet I. Murad'a elçiler göndererek Osmanlı topraklarında ticaret izni verilmesini istemek zorunda kaldı. I. Murad da mütat vergiler dışında yılda 500 altın duka ödenmesi şartıyla Dubrovnikliler'e ticaret serbestliği tanıyan bir ahidnâme verdi. Dubrovnik kaynaklarına göre 1365 tarihli olan bu ahidnâme ile Dubrovnik Osmanlılar'ın **haraçgüzâr***ı oluyor ve dolayısıyla onun himayesi altına giriyordu. Söz konusu ahidnâme Yıldırım Bayezid'in cülüsünde (1390) yenilenmiş, Emîr Süleyman (1408) ve Çelebi Sultan Mehmed de (1414) aynı mahiyette ahidnâmeler vermişlerdi. II. Murad Dubrovnik beylerine gönderdiği